

BARIERE ÎN CALEA TRANSFORMĂRII REPREZENTĂRII SOCIALE.**CUADRINOMUL LUI A. GUSKIN****Mihai ȘLEAHTIȚCHI***Universitatea Liberă Internațională din Moldova*

Individuals are characterized by the wish for maintaining existent stereotypes, beliefs and/or representations. In the great majority of cases, they fear their transformation. The wish for permanence, the aim of self-preservation which ensures the identity and the sense prove to be, once again, much more powerful than the spirit of mobility, the orientation towards innovation, the need of change.

Why does this happen? What are the social representations' motives in rejecting the idea of transformation? How can be presented the exact name of the levers through which shows the non-wish to keep abreast of the natural way of things, to face new challenges of time, to accept less common «reading grids of reality»?

A possible answer to the questions above can be found at A. Guskin, a renowned American psycho sociologist, who identifies eight causes of rejection of the modifications that appear at the level of social cognitions – the sense of competition and of vanity, authoritarianism and dogmatism, the feeling of threatening and fear, prophecies that are fulfilled by themselves (*Prophéties que s'accomplissent d'elles-mêmes*).

Din momentul în care ajung să observe că reprezentările sociale se pot transforma la nesfârșit¹, specialiștii, de regulă, tind să accentueze sau, cel puțin, să dea de înțeles că într-un asemenea cadru evenimential indivizilor nu le vine deloc ușor, ei văzându-se nevoiți să manifeste maximum de circumspecție sau chiar să recurgă la acțiuni de o irefutabilă configurație rezistențială.

Câteva pasaje, preluate din creația unor distinși promotori ai teoriei reprezentărilor sociale, vin să confirme că lucrurile stau anume așa, și nu altfel:

M.L. Rouquette & C. Guimelli: *În faza de transformare a reprezentării sociale, presiunea exercitată asupra cognițiilor centrale existente conduce la activarea unor scheme de negare, de respingere a excepției în favoarea menținerii regulii* [1];

F. Giust-Desprairies: *Atunci când se văd nevoiți să-și transforme reprezentarea asupra lumii și numesc ceea ce trăiesc în termeni de disfuncționalitate, subiecții întâresc ignorarea mobilurilor interne de funcționare și împiedică înțelegerea lor; discursurile ținute într-o echipă confundă diferitele registre într-unul singur – grupul vorbește pe două scene, crezând că, de fapt, nu vorbește decât pe una* [2];

J.-C. Abric: *Purtând un caracter contradictoriu, transformarea reprezentării sociale este însoțită de apariția la nivelul sistemului periferic a unor „scheme stranii” care au rolul de a face apel la normal, de a calma spiritele, de a afirma o*

¹ Despre transformarea reprezentărilor sociale am relatat într-o serie de articole publicate anterior. Pentru detalii, vezi, spre exemplu, M. Șleahțițchi. Dinamica reprezentării sociale. Rolul elementelor noi// *Studia Universitas: Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova*. – Seria *Pedagogie, Psihologie, Didactica științei*. – 2007. – Nr. 9. – P. 221-227; M. Șleahțițchi. Dinamica reprezentării sociale. *Efectul de context*// *Studia Universitas: Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova*. – Anul I. – Seria *Pedagogie, Psihologie, Didactica științei*. – Nr. 5. – 2007. – P. 227-232; M. Șleahțițchi. Dinamica reprezentării sociale. Rolul practicilor cotidiene // *Studia Universitas: Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova*. – Anul I. – Seria *Pedagogie, Psihologie, Didactica științei*. – Nr. 5. – 2007. – P. 232-237; M. Șleahțițchi. Mecanisme de transformare a reprezentării sociale. Tezele C. Guimelli – P. Mannoni // *Psihologie. Pedagogie specială. Asistență socială: Revista Facultății de Psihologie și Psihopedagogie specială a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă”*. – Nr. 2 (7). – 2007. – P. 38-42; M. Șleahțițchi. Mecanisme de transformare a reprezentării sociale. Teza lui P. Mannoni// *Dezvoltarea umană: impactul proceselor de transformare a societății moldave / A. Timuș, I. Rusandu, V. Mocanu, V. Blajco, Sv. Ciurac (col. de red.)*. – Chișinău: AȘM, 2007. – P. 344-347 sau/și M. Șleahțițchi. Modele și mecanisme de transformare a reprezentării sociale// *Studia Universitas: Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova*. – Seria *Pedagogie, Psihologie, Didactica științei*. – 2007. – Nr. 9. – P. 227-232.

incongruență în termeni agreabili, de a propune o raționalizare pentru suportarea situației tensionante apărute [3];

A. Neculau: *Reprezentarea socială se organizează totdeauna într-o schemă cognitivă de bază, alimentându-se mereu din câmpul social și din imaginarul colectivității, dar și din capitalul cultural al subiectului; contextul social predă individului o grilă de interpretare cu ajutorul căreia acesta diagnostichează „normalitatea” faptelor, evenimentelor, oamenilor și rezistă atacurilor din afară, schemelor străine; obișnuit să apeleze la schema „normală”, cunoscută individul tratează evenimentele străine ca aspecte contradictorii ce trebuie „domesticite”, normalizate, făcute suportabile; în acest proces de tratare a informației străine se petrece un fenomen interesant – ameliorând asperitățile elementelor străine, înglobându-le sau respingându-le, individul își restructurează treptat propria viziune [4];*

C. Flament: *Fiind implicați în procesul de transformare a câmpurilor reprezentationale, indivizii, totuși, speră într-o întoarcere la ceea ce-a fost odinioară și rezistă; chiar dacă schimbarea de accente pare a fi inevitabilă, ei tind să păstreze o anumită reticență - ceva îi face să-și economisească energia cognitivă și să suporte, măcar o vreme, eventualele modificări latente ale circumstanțelor [5].*

Cum orice fenomen, în lumea pe care ne este dat s-o cunoaștem, are la bază anumite „mobiluri începătoare”, este de la sine înțeles că și complicațiile resimțite pe parcursul transformărilor de natură reprezentatională nu se produc pe un loc viran, de la sine, incidental, haotic. Transformările în cauză, vom reaminti [6; 7; 8], au loc doar dacă suntem puși în fața necesității de a plonja într-un *spectru de contingențe relaționale* impregnat cu tot felul de *elemente noi* (idei, credințe, obiceiuri, norme, valori, convingeri, practici comportamentale etc.) și doar dacă aceste elemente se situează la o *distanță considerabilă* de ceea ce constituie expresia familiarului, ele putând înfățișa *constructe agresive* apte să atenteze în orice moment la *statu quo*-ul colectivității sau, după cum înclină să creadă mai mulți specialiști, să conducă la apariția unor stări lipsite de confort (de la, să zicem, *anxietate*², *frustrare*³, *apatie*⁴, *depresie*⁵, *deteriorarea cognitivă*⁶ până la *suprasolicitarea sistemului*

² Contribuind la apariția sentimentelor de insecuritate, neliniște, îngrijorare și frică inexplicabilă/fără obiect, *anxietatea* redă, și în cazul mutațiilor de ordin reprezentational, o veritabilă mașinărie de sugrumare a spiritului optimist. Oferindu-le respectivelor categorii de indivizi produse imaginative dezagreabile, ea face ca aceștia să fie mereu în alertă, să sufere din cauza nevrozelor sau să suporte scăderi surprinzătoare de randament intelectual. Făcându-și apariția pe fundalul unor irefutabile tulburări libidinale și depinzând în foarte mare măsură de interdicțiile existente la nivelul lui *Supraeu*, starea vizată, pentru a utiliza o cunoscută expresie de proveniență psihanalitică, ar fi semnalul de pericol adresat *Eului și personalității conștiente care îi corespunde*.

³ *Frustrarea*, lucru știut, dă senzația că nu mai ești în posesia unui echilibru lăuntric, că ești privat de un bun, de un drept, de o speranță. Căzând sub imperiul acestei păguboase stări de spirit, toți acei care fac obiectul modificărilor de conformație sociocognitivă tind, ca de obicei, să manifeste diferite tipuri de agresivitate: *agresivitate orientată spre lucruri considerate a fi obstacole în calea păstrării/obținerii stării de confort, agresivitate deplasată pe un substitut sau/și agresivitate reînvoarsă spre sine*. Triști și necăjiți, ei au mari probleme cu propria persoană și cu lumea din jur: *egoism exacerbă, pesimism, subestimarea propriilor forțe și capacități* etc.

⁴ A fi *apatic* în situația în care te vezi nevoit să-ți refaci spectrele de reprezentări sociale, înseamnă, mai întâi de toate, să manifesti grade înalte de indolență, să nu ai reacții prompte la ceea ce se întâmplă în jur, să fii insensibil față de stimulările afective. Condiționând, potrivit unor estimări formulate încă de filosofii stoici, *suspensia analizei logice și a celei etice*, condiția psihică invocată nu face decât să ne arunce într-o lume a inactivității, opacității și placidității. Fiind anihilați într-un anume fel, ajungem cu toții să constituim expresia unor actori sociali neputincioși, imobilizați, zerovalenți.

*nervos simpatic*⁷ ori *agravarea stării de sănătate*⁸). O etiologie efervescentă, trebuie să recunoaștem. Mințile noastre par complet derutate în fața acceptării unor situații insolite, a unor agitații iminente sau a unor devieri neprevăzute. Schimbarea devine un factor hiperstresant, un canon, un păs, un supliciu, un calvar, un chin „care ne întoarce noaptea în așternut”. Implicându-ne, prin mijlocirea ei, în ceea ce poate fi luat drept „operații de modificare a activităților, rolurilor și contextelor sociale” sau, într-o altă ordine de cuvinte, drept „proceduri de redimensionare a raporturilor umane, a statuturilor, a modelelor de viață, a structurilor sociale, a expectanțelor și dispozițiilor”, noi ne asumăm, de fapt, un destin cu adevărat dramatic, o soartă de neînviat, în care se vor regăsi mereu nemulțumirea și sufocația, impaciența și incredulitatea, durerea și spaima.

Deoarece apariția elementelor nefamiliare dezolante îi poate face pe indivizi să sufere într-un fel sau altul, este pe cât se poate de clar că dorința acestora de a se „închide în fața noutăților amenințătoare” sau de a nu admite, expresia lui J. Maisonneuve, „dizolvarea obișnuințelor domestice” redă un lucru firesc, explicabil, normal. Dând ripostă „atacurilor excentrice venite din afară”, toți ei arată că nu doresc sub nici o formă să accepte ecuații interpretative mai puțin cunoscute, că nu sunt gata să renunțe la câmpurile reprezentative existente și că nu pot să se lipsească de constelațiile atitudinale deja aprobate. Ceea ce primează acum, spun specialiștii [9], poartă numele de *coerență, claritate și stabilitate*. Voința de permanență, tendința de conservare care asigură identitatea și sensul se dovedesc a fi – a câta oară! - mult mai puternice decât spiritul de mobilitate, orientarea spre inovare, dorința de schimbare. Aproape peste tot, la acest moment, se face simțită nevoia de *agenți activi* sau, în termenii mai potriviți ai lui A.Maslow, de *oameni sănătoși* apti să se opună cu vehemență campaniilor promoționale, părerilor altora, publicității, propagandei, sugestiilor, prestigiului și imitației⁹. Ideea potrivit căreia entropia, dezordinea și transformabilitatea servesc organizării și unității nu mai este luată în serios. Tot mai multe voci se pronunță în favoarea neacceptării noului, a oportunităților pe care le oferă viața, a prefacerilor care derivă din mersul nonșalant al istoriei. Nimeni, practic, nu mai crede că

⁵ *Depresia* a reprezentat dintotdeauna o consecință firească a răsturnărilor intervenite la nivelul cognițiilor sociale. Deranjați de acest fapt, indivizii, de regulă, pierd interesul pentru viață, se simt deprimăți sau descoperă că dețin un potențial energetic insatisfăcător. Cu un tonus de viață limitat, ei se află, de cele mai multe ori, în incapacitatea de a înfrunta chiar și cea mai mică dificultate. Sentimentul de inferioritate, care nu întârzie să-și facă apariția, le complică la maximum viața. Drept rezultat, tendința spre melancolie ia proporții însemnate, iar ideile de culpabilitate și autopunițiune devin cu adevărat dominante.

⁶ Îndată ce sesizează că opciile interpretative cu care s-au deprins nu le mai pot fi de folos în interpretarea noilor realități existențiale, ele lăsându-i neajutorați în fața schimbărilor intervenite, actorii sociali tot mai frecvent se lasă afectați de fenomenul *deteriorării cognitive*. Cu unele ocazii, ei observă că le este din ce în ce mai greu să se concentreze asupra lucrurilor și să-și organizeze gândurile de o manieră logică. Starea nonconfortantă ce se instituie îi determină, mai devreme sau mai târziu, să adopte linii comportamentale dintre cele mai rigide, ideii de alternativitate revenindu-i, după cum nu este greu de presupus, un rol cu totul și cu totul neînsemnat.

⁷ În situațiile în care oamenii le vine anevoios să adopte eșafodaje ideatice mai puțin obișnuite, hipotalamusul acestora recurge, în marea majoritate a cazurilor, la o activare a *ramurii simpatică a sistemului nervos vegetativ*. Scoasă din starea de echilibru, ramura vizată acționează direct asupra mușchilor netezi și organelor interne, producând o suită întregă de modificări corporale – *presiune sanguină ridicată, ritm cardiac crescut, pupile dilatate* etc. Fiind excitat, sistemul nervos simpatic stimulează, de asemenea, porțiunea medulară a glandelor suprarenale (*medulosuprarenala*) pentru a elibera hormonii *epinefrină* și *norepinefrină* în circuitul sanguin. *Epinefrina* conduce din nou la creșterea frecvenței cardiace sau la ridicarea nivelului de presiune arterială, iar *norepinefrina*, la rândul său, activează glanda pituitară, influențând astfel asupra volumului de zahăr conținut în ficat.

⁸ Influența nefastă pe care evenimentele neplăcute o exercită asupra *stării de sănătate a indivizilor* poate lua o multitudine de forme. Astfel, putem vorbi despre *diminuarea capacității sistemului imunitar de a lupta împotriva bolilor*, despre *profilarea efectului de hiperactivare cronică și a principalei lui consecințe – boala cardiacă* sau despre *diminuarea comportamentelor de sănătate pozitive și intensificarea celor negative*. Nu sunt rare nici cazurile când situațiile dezagreabile/supărătoare duc la *nervozitate, oboseală, tulburări de somn, deranjamente stomacale*.

⁹ Pentru A. Maslow, „rezistența la campanii promoționale, publicitate, propagandă, părerea altora, păstrarea autonomiei, rezistența la sugestie, la imitație, la prestigiu sunt toate prezente la un nivel crescut la *omul sănătos* și la un nivel scăzut la *omul obișnuit*”. În principiu, este tentat să creadă autorul faimoasei *Motivation and Personality*, opunerea la schimbare exprimă *starea de normalitate comportamentală*. De unde concluzia și, totodată, recomandarea: în evoluția sa, psihologia socială „(...)trebuie să se elibereze de către acea varietate a relativismului cultural care pune accentul prea mult pe pasivitate și lipsa de formă a personalității umane și prea puțin pe autonomie, tendința de creștere și maturizare a forțelor lăuntrice” [10].

energia vieții curge „la fel ca un râu”, în propriu-i ritm, cu faze line, dar și cu vârtejuri amețitoare, de o manieră năvalnică, ofensivă, impetuoasă, care face ca tot ce se întâmplă să fie în folosul binelui comun. Spiritul dialectic, pentru a da curs unei estimări metaforizate de dată recentă, este supus unor presiuni necruțătoare. Nu este încuviințată iubirea, nu este agreată bucuria și lumina existenței. Incredibil, dar începe să se facă abstracție de faptul că ele, în fond, sunt stările naturale ale timpului prezent, la fel cum “înflorirea este starea naturală a unui pom în primăvară”.

Cum anume se ajunge la inacceptarea situațiilor ieșite din comun? Care sunt resorturile concrete ale respingerii transformărilor de extracție reprezentatională? Cum arată denumirea exactă a pârgiilor prin care iese la iveală nedorința de a fi în pas cu mersul firesc al lucrurilor, de a răspunde plenar noilor provocări ale timpului, de a intra în posesia unor „grile de lectură a realității” mai puțin cunoscute?

Un posibil răspuns la întrebările de mai sus îl putem găsi la A.Guskin, cunoscut psihosociolog american, care a reușit să stabilească, cu aproape patruzeci de ani în urmă [11, 12, 13], că repudierea modificărilor ce se impun la nivelul gândirii sau/și conduitei umane (or, reprezentările sociale, nu vom uita, redau tocmai o *clasă de idei și credințe, un sistem de noțiuni, valori și practici, o gamă de teorii ale simțului comun chemate să asigure ordine în viața de zi cu zi a actorilor sociali*) are loc din cauza a patru factori de bază: (a) *simțul competenței și al vanității*; b) *autoritarismul și dogmatismul*; c) *senzația de amenințare și teamă* și (d) *profețiile care se îndeplinesc de la sine*.

Simțul competenței și al vanității face parte din categoria constructelor perceptive care, aducând la un numitor comun ceea ce este bun și ceea ce este mai puțin bun în forul interior al indivizilor, pun sub semnul incoerenței viața de zi cu zi a acestora, făcându-i să fie de foarte multe ori insuficient de pregătiți pentru a face față turbulențelor evenimentțiale.

Într-adevăr, ce înseamnă a avea simțul competenței? A avea un asemenea simț înseamnă să fii conștient de propria ta valoare, de propriul tău grad de pregătire într-un anumit domeniu, de propria ta capacitate de a face sau de a aprecia ceva concret. Dar a avea simțul vanității? Nu altceva decât să-ți atribui neconținut valori pe care nu le posezi, căutând, prin fabulație, simulări sau susceptibilitate maladivă, să te ridici deasupra celor din jur, să epatezi, impunându-te laudei, gloriificării, admirației. Luate separat, ambele simțuri denotă că dispun de un loc aparte în profilul mental al indivizilor, ele indicând la prezența unor stări care sub nici o formă nu pot fi confundate: dacă în primul caz ne lovim de o însușire salutară din toate punctele de vedere (dar mai ales din punct de vedere psihomoral), atunci în cel de-al doilea – de o evidentă abatere de la ceea ce poate fi definit drept normalitate comportamentală. Privite însă ca un tot întreg, ele indică la posibilitatea reliefării unei entități umane controversate, apte să fie cu demnitate, dar pe deasupra și răutăcioasă, să învingă cu abilitate greutățile, dar și să emită, în același timp, doze enorme de ambiție trufașă, să acționeze cu maximă exactitate, dar și să se afle, totodată, în prizonieratul pretențiozității.

Autoritarismul și dogmatismul, fie că sunt luate izolat, fie că sunt abordate din perspectiva unor note comune, redau însușiri de personalitate care dintotdeauna s-au opus tentativelor de reorganizare a fluxurilor evenimentțiale existente.

A spune, bunăoară, despre cineva că este sau tinde să fie autoritar înseamnă a recunoaște că în modul de comunicare a acestuia cu alți actori sociali răzbat elemente precum *inflexibilitatea operațională, pasiunea stereotipă, persistența preconcepțiilor în luarea deciziilor, anatemizarea celor care gândesc altfel, respectul necondiționat față de putere, transferul masiv de agresivitate refuțat asupra a tot ce este perceput ca indezirabil*. În plus, tipii care sunt sau tind să fie autoritari manifestă *neliniște în fața diversității lumii și a diferențierilor pe care viața cotidiană le generează la nivelul categorisirilor și al cunoștințelor*. Schemele lor cognitive sunt suprasaturate cu *grile interpretative simplificatoare, cu judecăți tendențioase sau/și cu viziuni maniheiste asupra a ceea ce-a fost sau urmează să se întâmple*. Prin tot ce fac, ei demonstrează că *nu pot și nici nu doresc să contribuie la*

promovarea spiritului critic și al celui de inițiativă, că urâsc de moarte tot ce aduce a extravagant și că nu vor accepta vreodată ca ceea ce poate fi asemuit cu schimbarea să semnifice adevărata esență a naturii lucrurilor.

Aceleași sau aproximativ aceleași accente se impun și în cazul mentalității dogmatice. Or, atunci când ne lovim de o asemenea mentalitate nu avem decât să sesizăm în deplină măsură ce înseamnă *tendința de a face afirmații indiscutabile, gândire axată pe teze încremenite, acceptarea fără discernământ a autorității sau/și considerarea întregului univers în alb/negru*. Indivizii dogmatici, precum s-a observat de nenumărate ori, sunt acei care își orientează acțiunile în funcție de teoriile deja însușite/acceptate, fără a lua în calcul realitățile de ultimă oră, noile date ale cunoașterii sau inovației creative. Modul lor de viață se rezumă, în fond, la respectarea necondiționată a tot ce exprimă „adevăruri intangibile”. Într-un asemenea context, *respingerea de principiu a opțiunilor concurente sau lipsa de deschidere la experiență* devin presupoziii fundamentale, cadre de referință, piloni metodologici. Luând forma unui mod irezonabil, dacă nu chiar patologic! – de a face față dificultăților, comportamentul dogmatic vine să reprezinte, în definitiv, o strategie de sorginte defensivă sau, dacă e să operăm în termenii lui H. Roakeach, *o rețea cognitivă de apărare împotriva fluidității vieții cotidiene și a tuturor consecințelor legate de ea*.

Senzația de amenințare și teamă relevă o stare de neliniște trăită în prezența sau la gândul unui pericol. Căzând sub imperiul ei, indivizii își pierd, încetul cu încetul, spiritul optimist, capacitatea de a vedea laturile bune ale lucrurilor, încrederea în oameni și în viitor. Or, odată intrată în poltronerie, viața lor de zi cu zi nu admite ca *stabilitatea* să se situeze înaintea *agitației, certitudinea* - înaintea *incertitudinii*, iar *sentimentul de insecuritate să se arate a fi mai slab decât cel de securitate*. Pe un asemenea fundal sunt frecvent generate produse imaginative cutremurătoare care nu pot fi ignorate și nici eliminate. Dorința de a face pe placul cuiva ia forma unei stări de spirit omniprezente. La acest moment, nimeni, pare-se, nu poate scăpa de senzația că este cu totul neputincios în fața problemelor care au apărut sau care sunt în curs de apariție, după cum și de ideea că o eventuală evitare a acestora ar constitui „cea mai bună ieșire din situație”.

Dat fiind faptul că orice schimbare ce se impune la nivelul schemelor cognitive existente comportă anumite riscuri (riscul de a nu fi înțeleși de alții, riscul de a părea caraghioși, riscul de a adera la o concepție încă puțin verificată din punct de vedere practic etc.), este de la sine înțeles că apariția senzației de amenințare și teamă ține de domeniul firescului și că luarea în considerare a acestui fapt trebuie să devină un imperativ. Procedând astfel, vom putea, pe de o parte, să depistăm legătura ce există între „afecțiunea declanșată de o stimulare cu valoare de primejdie pentru organism” și rapiditatea cu care putem trece de la un mod de gândire la altul, iar pe de altă parte, să stabilim ce anume avem de făcut pentru a nu admite ca „indispoziția profundă cauzată de prezența nesiguranței” să se opună procesului de elaborare a unor noi luări de poziție.

Profețiile care se îndeplinesc de la sine (Prophéties que s'accomplissent d'elles-mêmes) se referă, cu preponderență, la ceea ce în mod curent se cheamă *fie previziunea succesului, fie previziunea eșecului*.

În primul caz, avem de a face cu o specie de *proiecții imaginative* prin care „mersul evenimentelor în viitor” ia turnura unui proces esențialmente benefic, cu largi deschideri spre ceea ce semnifică sau ar putea să semnifice, *inovație, remodelare, risc*. Persoanele implicate într-un asemenea proces dau dovadă de un *stil comportamental degajat, de gândire flexibilă*, precum și de *opțiuni bazate pe sentimentul de izbândă*. În toate timpurile, previziunea succesului a condus la eliberarea forțelor de extracție creativă, la reliefaarea spiritului de inițiativă și al celui de independență. Oferindu-le indivizilor

șansa aprecierii sociale, or, lauda, reputația sau popularitatea, nu vom uita, presupun încrederea în forțele proprii, asumarea de risc, originalitatea și libertatea în acțiuni, ea denotă că este, de fapt, semnul valorii personale a acestora, expresia aspirațiilor morale concentrate în ei. Având previziunea succesului, indivizii înțeleg că trebuie să pună preț pe ceea ce sunt în realitate și că niciodată nu vor putea obține fericire, bucurie, împlinire sau bunăstare până ce nu vor fi poli care să atragă către ei toate aceste lucruri.

În cel de-al doilea caz, asistăm la un fel de confirmare comportamentală care marchează *limitele activității umane, rezultatul negativ al unei întreprinderi, devierea de la obiectivele trasate* sau, în termenii lui J.Nabert, „*distanța dintre scopurile vizate și scopurile realizate*”. La acest moment, sentimentele de *nereușită, decepționare, insucces și înfrângere* vin să înfățișeze caracteristicile definatorii ale stării de spirit. Încrucșiându-se la nesfârșit, ele fac să apară „complexul destinului”, o tendință inconștientă aptă să-i pună pe indivizi în imposibilitatea de a duce lucrurile până la un bun sfârșit și, respectiv, în posibilitatea de a constata că întreaga lor viață riscă să rămână fără nici un rost. Odată instituită, previziunea eșecului devine „punctul de plecare” al senzației de culpabilitate sau al unor inhibiții, ca și (prin reacție împotriva acestora din urmă) al unui șir întreg de „mecanisme compensatorii” (lăudăroșenie, fabulație, retragerea în sine, convertirea în religie etc.). În general, tipul vizat de previziune deprimă, iar dacă se impune cu regularitate, este susceptibil de a determina tulburări nevrotice, conduite agresive, primitive și slab structurate.

Atât previziunea succesului, cât și cea a eșecului, după cum se poate de observat, exprimă genul de forță care poate să subîntindă în bună măsură interacțiunile din limitele câmpului social. Ducându-și existența, oamenii utilizează frecvent tot felul de credințe și expectanțe despre sine sau alții ca să-și ghideze acțiunile. De foarte multe ori, aceste acțiuni, fiind duse până la bun sfârșit, confirmă întru totul speranțele emise anterior. Autorealizarea profesiilor, în optica lui R.Merton, „este la început o definiție falsă a situației ce produce un nou comportament, iar acesta, la rândul său, determină concepția inițial falsă să devină adevărată”. Aparenta validitate a unor astfel de oracole perpetuează eroarea. „Vestitorul” va invoca fapte prezente pentru a demonstra că a avut dreptate de la bun început. Distorsiunea perceptivă devine iminentă. Cu o frecvență crescândă, indivizii/grupurile vor înclina să explice ceea ce li se întâmplă din perspectiva dorințelor sau/și temerilor depozitate în conștiința lor.

Oferindu-ne un spectru larg de informații cu referire la reacțiile comportamentale care se impun atunci când ne este clar că am intrat sau în curând vom intra în faza de sfârșire a sistemelor societale existente, A.Guskin ne atenționează odată în plus asupra faptului că implementarea schimbării nici pe departe nu înfățișează un proces cu elemente constitutive strâns legate între ele, că receptivitatea la imperativele schimbării cunoaște o desfășurare asincronă și că, asincronă fiind, această receptivitate conduce la apariția mai multor forme de respingere. Fiind puternic afectați de necunoscut, suntem gata să dăm „și pielea de pe noi” numai să nu rămânem ruși de ceea ce ne este apropiat, numai să nu rămânem în afara contextelor cu care ne-am obișnuit deja sau a structurilor organizaționale din care mai continuăm să facem parte. Stând la baza sentimentului de siguranță, dorința de statornicie, ne sugerează cercetătorul american, s-a aflat și se va afla mereu într-o contradicție enormă cu dorința de mutabilitate, de înlocuire progresivă a unor fapte sau evenimente cu altele, mai noi și, deci, mai puțin confortante.

Lăsându-se dominat de spiritul creator, dar și inspirându-se, pe unde mai mult, pe unde mai puțin, din opera predecesorilor săi¹⁰, A.Guskin reușește, în cele din urmă, să ne ofere un cuadrinom enucleațional valoros.

¹⁰ Utilizarea noțiunii de *autoritarism*, pentru a opera cu un prim-exemplu, a necesitat, fără doar și poate, o bună cunoaștere a ceea ce au reușit să înregistreze, ceva mai înainte, T.W. Adorno, E. Frenkel-Brunswik, D.J. Levinson ori R.N. Sanford. Exact la fel s-a întâmplat și atunci când în calcul au intrat conceptele de *dogmatism, teamă* sau *profeție autorealizatoare*. În primul caz, nu s-a făcut abstracție de ideile emise pe parcurs de către H. Rockeach, în cel de-al doilea caz - de viziunile exprimate anterior de către S.Freud, P. Janet, P. Diel ori J.A. Gray, iar în cel de-al treilea caz - de opțiunile formulate mai devreme de către R. Merton, G.H. Mead, R. Rosenthal ori L. Jacobson.

Prin felul în care se prezintă, constructul ideatic vizat aduce o contribuție substanțială la elucidarea impedimentelor ce stau în calea procesului de transformare a rețelelor de opțiuni, credințe și valori, a imaginilor mentale elaborate și împărtășite colectiv. Consistent și elevat, el furnizează suficiente informații pentru a identifica motivele de care se conduc cei mulți atunci când aleg să fie ireceptivi la ceea ce se întâmplă în jur, când admit ca dependența de concepțiile de altădată să nu fie supusă îndoielii/criticii sau când tolerează ca teama de necunoscut să ia forma reticenței și ignoranței. Mulțumită lui, postulatul potrivit căruia implementarea schimbării mentale cunoaște o desfășurare incoerentă (cu agitație, sfâșieturi și chiar momente de paralizie) capătă un sens mai profund, mai temeinic, mai nuanțat.

Referințe:

1. Rouquette M.L., Guimelli C. Les canevas de raisonnement consécutifs à la mise en cause d'une représentations sociale: essai de formalisation et étude expérimentale // *Les Cahiers Internationaux de Psychologie Sociale*. - 1995. - No28. - P.37.
2. Giust-Desprairies F. Le sujet dans la représentation sociale // *Connexions*. - No51. - 1988. - P.94-95.
3. Abric J.-C. L'organisation interne des représentations sociales: système central et système périphérique // C.Guimelli (ed.). *Structures et transformations des représentations sociales*. - Lausanne: Delachaux et Niestlé, 1994, p.78.
4. Neculau A. Reprezentările sociale – dezvoltări actuale / A. Neculau (coord.). *Psihologie socială. Aspecte contemporane*. - Iași: Polirom, 1996, p.43.
5. Flament C. Structure, dynamique et transformation des représentations sociales // J.-C. Abric (ed). *Pratiques sociales et représentations*. - Paris: P.U.F., 1994. p.39-40.
6. Șlehtițchi M. Modele și mecanisme de transformare a reprezentării sociale // *Studia Universitatis: Revistă științifică a Universității de Stat din Moldova*. - Seria Științe ale Educației. - 2007. - Nr.9. - P.227-232.
7. Șlehtițchi M. Elementele noi ca sursă de transformare a reprezentării sociale // *Revista Psihologie, Pedagogie specială, Asistență socială*. - 2007. - Nr. 1(6). - P.1-10.
8. Șlehtițchi M. Dinamica reprezentării sociale. Rolul elementelor noi // *Studia Universitatis: Revista științifică a Universității de Stat din Moldova*. - Seria Științe ale Educației. - 2007. - Nr. 9. - P.221-227.
9. Neculau A. O perspectivă psihologică asupra schimbării / A. Neculau (coord.). *Psihologie socială. Aspecte contemporane*. - Iași: Polirom, 1996, p.235.
10. Maslow A.H. *Motivație și personalitate*. – București: Editura Trei, 2007, p.346-347.
11. Havelock R.G., Guskin A., Frohman M. *Planning for innovation through dissemination and utilization of Knowledge*. - Michigan: Institute for Social Research & Center for Research on Utilization of Scientific Knowledge, 1975.
12. Havelock R.G. *Guide for innovation through dissemination and utilization of Knowledge*. - Michigan: University of Michigan, 1971, p.37-41.
13. Huberman A.M. *Comment s'opèrent les changements en éducation: contribution a l'étude de l'innovation*. – Paris: Ateliers de l'UNESCO, 1973, p.55-57.

Prezentat la 20.10.2008